

AKADEMIA FACT-CHECKINGU

Scenariusze zajęć dla nauczycieli i edukatorów

O weryfikowaniu podejrzanych treści

O rozpoznawaniu fake newsów

Czy fake news są groźne?

FAKE
NEWS

DEM

Akademia Fact-Checkingu
Scenariusze zajęć dla nauczycieli i edukatorów

O weryfikowaniu podejrzanych treści
O rozpoznawaniu fake newsów

Opracowanie merytoryczne:

Marcin Kostecki
Patryk Zakrzewski

Opracowanie graficzne:

Julian Konopelski

*Fotografia wykorzystana w projekcie okładki została udostępniona
dzięki uprzejmości Instytutu Kościuszki*

Licencja Creative Commons 4.0

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Na tych samych warunkach

Kraków, 2019

DEMAGOG

Spis treści

Warsztat 1: O weryfikowaniu podejrzanych treści.....4

Scenariusz nauczyciela.....	5
Karty pracy.....	16
Karty do zadań.....	23

Warsztat 2: O rozpoznawaniu fake newsów.....27

Scenariusz nauczyciela.....	28
Karty pracy.....	37

SCENARIUSZ ZAJĘĆ

COŚ TU SIĘ NIE ZGADZA

O WERYFIKOWANIU PODEJRZANYCH TREŚCI

NON SIGNALALAL

PO TYCH ZAJĘCIACH UCZEŃ:

1. Opisuje problem fałszu i manipulacji w przestrzeni publicznej, opierając się na współczesnych przykładach, z uwzględnieniem wypowiedzi osób publicznych
2. Definiuje pojęcie „fact-checkingu” jako metody rozwiązania opisanego problemu
3. Wyjaśnia genezę fact-checkingu i podaje przykłady organizacji fact-checkingowych
4. Wymienia kolejne kroki metody fact-checkingu i opisuje jej zastosowanie w życiu codziennym

Wiedza w pigułce

Autorzy *Cambridge Dictionary* definiują „fake news” jako fałszywą informację, która ma uchodzić za prawdziwą i jest rozpowszechniana w Internecie lub za pośrednictwem innych mediów. Celem tworzenia tzw. fejków może być realizacja interesów politycznych (np. wpływ na decyzje wyborców), rozgłos, osiągnięcie korzyści finansowych lub po prostu żart. Według *Słownika języka polskiego*, fake newsy mogą służyć również wywołaniu sensacji bądź zniesławieniu kogoś (najczęściej polityka).

W 2016 roku, w ramach corocznego plebiscytu na najpopularniejszy neologizm, organizowanego przez American Dialect Society, związek wyrazowy „fake news” był nominowany w kategorii „eufemizm roku”. Rok później kapituła wybrała je na słowo roku, definiując pojęcie „fake news” dwojako:

- 1) dezinformacja lub fałsz, udające prawdziwe informacje;
- 2) informacja, której prawdziwość się kwestionuje.

W 2017 roku „fake news” został uznany za najpopularniejsze wyrażenie także przez brytyjski zespół *Collins Dictionary*. Językoznawcy przyznają, że do wzrostu popularności tej frazy i do rozszerzenia jej znaczenia przyczynił się w dużej mierze urzędujący prezydent Stanów Zjednoczonych, Donald Trump, który używa jej do zdyskredytowania nieprzychylnych mu mediów.

Przykłady fake-newsów*

PAPIEŻ FRANCISZEK POPIERA KANDYDATURĘ DONALDA TRUMPA NA URZĄD PREZYDENTA STANÓW ZJEDNOCZONYCH

YOUR LOCAL NEWS NOW

TOP STORIES COMMUNITY ENTERTAINMENT SPORTS LIFE ABOUT LATEST NEWS

Pope Francis Shocks World, Endorses Donald Trump for President, Releases Statement

TOPICS: Pope Francis Endorses Donald Trump

* Aktualne przykłady zweryfikowanych fake newsów znajdziesz na stronie <https://demagog.org.pl/tematy/fake-news/>

MACIEJ MUSIAŁ ZGINĄŁ W WYPADKU SAMOCHODOWYM

FAKTY

POLSKA EUROPA POLITYKA SPORT INFORMACJE TRAGEDIA CELEBRYCI

You are here Home » szafel » Maciej Musiał nie żyje! Jego auto zderzyło się z czółowem.

18 MARCA 2017 14:00:00

Maciej Musiał, polski aktor i prezenter telewizyjny, zaczynający karierę jako aktor dziecięcy w wieku 9 lat, zginął wczoraj w wypadku samochodowym koło Zdanowa (os. mazowieckie). Wśród ofiar jest także jego bliski przyjaciel.

Rzecznik Prasowa Komendy Wojewódzkiej Policji Warszawa-omianki poinformowała, że do wypadku doszło na drodze krajowej nr 7 Gdańsk-Warszawa między Zdanowem a Nowym Dworem.

HILLARY CLINTON SPRZEDAWAŁA BROŃ PAŃSTWU ISLAMSKIEMU

WikiLeaks CONFIRMS: HILLARY SOLD WEAPONS TO ISIS

Jednym z narzędzi umożliwiających zweryfikowanie informacji jest metoda fact-checkingu. Zgodnie z podstawowymi definicjami, **fact-checking** jest procesem sprawdzania, czy wszystkie stwierdzenia zawarte w pracy pisemnej, artykule informacyjnym, przemówieniu itp. są zgodne z prawdą¹. Choć może się wydawać, że w dobie Internetu dotarcie do źródła nie powinno stanowić problemu, w rzeczywistości proces ten bywa kłopotliwy. Co więcej, docierająca do nas każdego dnia fala informacji nie pozwala na sprawdzenie każdej wątpliwej treści. Niestety, brak doświadczenia, umiejętności i czasu zwiększa podatność na fałszywe informacje, narażając odbiorcę na udział w ich rozpowszechnianiu.

Szybsze i skuteczniejsze konfrontowanie stwierdzeń z faktami umożliwia działalność organizacji fact-checkingowych. W 2019 roku działało ich aż 188 w ponad 60 państwach na całym świecie. Na bieżąco analizują one treści krążące w przestrzeni publicznej². Ponadto, przez lata swojej działalności, stworzyły zbiór dobrych praktyk usprawniających proces weryfikowania informacji. Choć poszczególne organizacje nieco różnią się między sobą w kwestiach metodologicznych, kilkadziesiąt z nich, współpracujących w ramach International Fact-Checking Network, przyjęło wspólny kodeks zasad.

Sama idea fact-checkingu narodziła się w Stanach Zjednoczonych. Jednym z pierwszych portali fact-checkingowych był Snopes.com. Powstał on w 1995 roku. Wraz z powstałym w 2003 roku Factcheck.org oraz utworzonym 4 lata później The Washington Post Fact Checker, tworzą trójkę najpopularniejszych organizacji fact-checkingowych. Komentowana na całym świecie kampania prezydencka w USA z 2008 roku skutecznie spopularyzowała ideę weryfikowania wypowiedzi w celu poprawy jakości debaty publicznej. Do dziś na całym świecie powstają kolejne organizacje, które zajmują się sprawdzaniem treści na podstawie jasno określonej metodologii oraz z wykorzystaniem rzetelnych i pierwotnych źródeł informacji. Jedną z nich jest Demagog, działający w Polsce od 2014 roku.

Fact-check, czyli weryfikację wypowiedzi, można przeprowadzić w kilku krokach

- 1 Sprawdź, czy analizowane stwierdzenie dotyczy faktów**, np. liczb, dat, wydarzeń. Wypowiedź weryfikowalna nie może się odnosić do opinii, przewidywań, obietnic.
- 2 Znajdź odpowiednie źródło.** Dopiero na podstawie analizy pierwotnych źródeł możemy ocenić, czy dane stwierdzenie jest prawdziwe. Pierwotne, a więc nieprzetworzone źródła to najczęściej dane instytucji państwowych, agencji prasowych, instytutów badawczych, uznanych ośrodków naukowych oraz organizacji pozarządowych.
- 3 Dokonaj analizy i pozwól się sprawdzić.** Ważnym elementem metodologii fact-checku - gwarantującym zachowanie obiektywizmu - jest podwójna weryfikacja, tj. sprawdzenie informacji przez co najmniej 2-3 redaktorów. Osoby niezajmujące się fact-checkingiem profesjonalnie, w tym uczniowie, mogą skorzystać z pomocy swoich bliskich lub społeczności internetowych.
- 4 Przyznaj ocenę!** Do oceny prawdziwości wypowiedzi fact-checkerzy wykorzystują mierniki tworzone przez organizacje, do których należą. Polski Demagog posługuje się czterema kategoriami. Są to prawda, fałsz, manipulacja oraz wypowiedź nieweryfikowalna. Stwierdzenia prawdziwe muszą być potwierdzone przez co najmniej jedno reprezentatywne i wiarygodne źródło, fałszywe zaś nie są zgodne z żadną publicznie dostępną informacją. Jeśli wypowiedzi celowo wprowadzają w błąd, uznaje się je za manipulację.

1 - Hasło „fact-checking” w Cambridge Dictionary [@: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/fact-checking>, dostęp: 8 VIII 2018]; hasło „fact-check” w internetowym słowniku Merriam-Webster [@: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/fact-check>, dostęp: 8 VIII 2018]; hasło „fact-check” w Macmillan Dictionary [@: <https://www.macmillandictionary.com/dictionary/british/fact-check>, dostęp: 8 VIII 2018].

2 - Przykład: analiza wypowiedzi minister A. Zalewskiej w sprawie awansu zawodowego nauczycieli [@: <http://demagog.org.pl/wypowiedzi/kiedy-nauczyciele-osiagaja-najwyzszy-stopien-awansu-zawodowego/>, dostęp: 8 VIII 2018].

Przebieg zajęć

Zadanie wprowadzające:

Nauczyciel rozpoczyna lekcję od pogadanki wprowadzającej klasę w rolę redakcji portalu fact-checkingowego. Może rozpocząć od przedstawienia wybranego fake newsa albo nawet kilku zwykłych manipulacji czy kłamstw. Uczniowie mogą również wskazać, które z zaprezentowanych przez nauczyciela informacji (np. na slajdach) są ich zdaniem fake newsami. Następnie odpowiadają na poniższe pytania:

- Dlaczego takie informacje pojawiają się w przestrzeni publicznej?
- Czy kłamstwa, manipulacje, fałszywe informacje to nowe zjawiska?
- Co ułatwia ich rozprzestrzenianie?
- Czy zdarzyło wam się natknąć na treści, które nazwalibyście fake newsem?
- Czy uwierzyliście w niego? Jeśli tak/nie, to dlaczego?

Dalej nauczyciel wypowiada trzy proste zdania przejściowe: jedno podsumowujące pogadankę, drugie stwierdzające coraz poważniejszy problem dezinformacji, trzecie informujące o metodzie fact-checkingu i organizacjach fact-checkingowych jako próbie rozwiązania problemu.

Czas: nie więcej niż 10 minut (dość krótko, ponieważ ta pogadanka nie ma na celu rozwinięcia głębokiej dyskusji, lecz szybkie wydobycie wiedzy grupy i wprowadzenie do tematu).

Zadania 1-3

Konieczne będą dwa zdania wstępne, informujące, że teraz nastąpi przedstawienie metody fact-checkingu w trzech krokach i że klasa powinna poczuć się jak redakcja portalu fact-checkingowego. Nauczyciel dokonuje podziału uczniów na kilka grup.

Każda z grup dostaje opis sytuacji wstępnej z życia fact-checkera (karta pracy nr 1). Grupy mają za zadanie zapoznać się z opisaną sytuacją, wybrać z niej treści możliwe do weryfikacji i uzasadnić swój wybór. Efekty pracy przedstawiają w krótkiej prezentacji przed klasą.

Zadanie 1A

Na skrzynkę redakcji przyszedł e-mail z prośbą o zweryfikowanie tez zawartych w wypowiedzi L. Simby, przedstawiciela Fundacji Nasze Dzieciaczki. Udzielił on wywiadu dla Telewizji Konsesans. Oto przesłany fragment rozmowy:

Dziennikarz:

Ale właściwie dlaczego 30 minut? Że niby 45 minut lekcji to już za dużo? Co to da?

L. Simba:

Czas lekcji trzeba skrócić z 45 minut do 30 minut koniecznie, zawsze, na każdym etapie edukacji, w sensie od szkoły podstawowej do średniej. Ministerstwo po prostu musi o tym zdecydować. Przecież, Panie Redaktorze, są badania naukowe, naukowcy jasno mówią: skrócenie czasu lekcji zwiększy efekty pracy ucznia o 150%! To są twarde dane! No na chłopski rozum, że się tak wyrażę, przecież jak skrócimy lekcje, to nawet nauczyciele na tym korzystają – więcej czasu na odpoczynek, to ograniczy ich stres. Może będą mniej krzyczeć na uczniów i wreszcie będzie normalnie w szkole?

Które informacje zawarte w wypowiedzi L. Simby może sprawdzić fact-checker?

Odpowiedź: Fact-checker może sprawdzić, czy istnieją badania naukowe potwierdzające wzrost efektywności pracy ucznia o 150% po skróceniu czasu lekcji z 45 do 30 minut.

Zadanie 2A

Z bazy źródeł wybierzcie te, na podstawie których fact-checker może zweryfikować informacje z zadania 1. Wskażcie również źródła niewiarygodne (niewystarczające do poprawnej weryfikacji wypowiedzi) oraz te, które mogą być pomocne (naprowadzające na źródła wiarygodne).

Źródła wiarygodne

umożliwiają poprawną weryfikację wypowiedzi

Źródła pomocne

mogą naprowadzić na źródła wiarygodne

Źródła niewiarygodne

nie wystarczają do poprawnej weryfikacji wypowiedzi

Odpowiedzi:

1. elektroniczna baza publikacji naukowych

2. drukowane publikacje naukowe

1. portale informacyjne o tematyce naukowej

2. pytanie do eksperta

3. portale społecznościowe

4. Wikipedia

5. wyszukiwarka internetowa

1. podobne wypowiedzi innych osób

2. publikacje amatorskie

Zadanie 3A

Fact-checker przeszukał elektroniczną bazę publikacji naukowych, jednak nie znalazł w niej badań potwierdzających postawioną przez L. Simbę tezę. Ostatni artykuł K. Dżifuzy, w którym przedstawiła wyniki swoich badań na temat wpływu skrócenia czasu lekcji na wyniki osiągnięte przez uczniów, nie zawierał informacji o 150-procentowym wzroście efektywności.

Zastanawiając się, skąd L. Simba mógł czerpać informacje, fact-checker przeszukał zasoby Internetu zwyczajną wyszukiwarką. W wynikach wyszukiwania znalazł link do portalu informacyjnego o tematyce naukowej, którego dziennikarka przeprowadziła wywiad z K. Dżifuzą. Oto fragment rozmowy:

Dziennikarka:

Co mogą zyskać uczniowie po skróceniu czasu lekcji? Oczywiście poza dodatkowym czasem na rozrywki.

K. Dżifuza:

To oczywiście nie tylko rozrywki, ale i czas na pogłębianie własnych zainteresowań czy na rozwijanie kompetencji społecznych. Jednakże dodatkowy czas nie jest jedynym, namacalnym, widocznym zyskiem. W swoich badaniach wykazałam, że przy skróceniu czasu lekcji z trzech do dwóch kwadransów, uczniowie więcej zapamiętują, łatwiej opanowują materiał podany na lekcji i osiągają lepsze wyniki na sprawdzianach.

Dziennikarka:

O jak dużej poprawie można mówić?

K. Dżifuza:

Tego nie da się jednoznacznie określić. Stworzenie wskaźnika efektywności pracy ucznia, uwzględniającego wszystkie czynniki, których jest całe mnóstwo, jest chyba niemożliwe. Oczywiście można taki wzrost bardzo ostrożnie szacować, ale taki szacunek zawsze będzie opierał się na subiektywnym przypisaniu wag dla poszczególnych czynników. Mogę powiedzieć, że to jest wzrost efektywności o 150%, a ktoś inny, że o 50% i nic z tego nie wyniknie, bo jest to nieweryfikowalne w tak konkretny sposób. Wykazałam, że wzrost efektywności jest znaczny w wielu aspektach, na wielu poziomach, ale jest to trudne do wyrażenia liczbowo.

Na podstawie zdobytych informacji, odpowiedz na pytanie: czy L. Simba powiedział prawdę, fałsz, a może zastosował manipulację?

Odpowiedź: Jest to manipulacja. Fact-checker odnalazł wyniki badań naukowych na temat wzrostu efektywności pracy ucznia po skróceniu czasu lekcji, jednak nie było w nich informacji o wzroście 150-procentowym. Taka informacja pojawiła się jedynie w wypowiedzi K. Dżifuzy, autorki badań. L. Simba powołał się na istniejące badania naukowe, w rzeczywistości wykorzystując luźne szacunki autorki badań, tym samym wprowadzając w błąd odbiorców jego wypowiedzi.

Zadanie 1B

Fact-checkerka z uwagą słuchała porannej audycji Radia Parlaminform. W trakcie politycznej dyskusji minister koordynator służb specjalnych, T. Titok, wypowiedział następujące słowa:

Wy mówicie, że nasza polityka zagraża suwerenności naszego kraju, Alarii. To jest bzdura – nikt tak jak nasz rząd o suwerenność nie zadbał. Nie wiem, czy Pan wie, ale wystarczy raz spojrzeć do budżetu państwa, by zobaczyć, co to znaczy obrona narodowa. Większość wydatków na kontrwywiad cywilny, czyli Służbę Bezpieczeństwa Konstytucji, mieści się właśnie w tym dziale – obrona narodowa. W tym roku to jest 2,5 mld ararów na samo SBK, w tym właśnie dziale! Mamy najwyższy od trzech lat budżet na kontrwywiad, czyli na jedną ze służb ochrony państwa! A Pan mi tu mówi, że nie dbamy o suwerenność. Suwerenność Alarii to podstawowa troska naszej partii.

Które informacje zawarte w wypowiedzi T. Titoka może sprawdzić fact-checkerka?

Odpowiedź: Fact-checkerka może sprawdzić, jak dużą część budżetu państwa przeznaczono w tym roku na kontrwywiad cywilny, w jakim dziale budżetu mieszczą się wydatki na Służbę Bezpieczeństwa Konstytucji oraz jakie były kwoty budżetów kontrwywiadu w poprzednich latach.

Zadanie 2B

Z bazy źródeł wybierzcie te, na podstawie których fact-checkerka może zweryfikować informacje z zadania 1. Wskażcie również źródła niewiarygodne (niewystarczające do poprawnej weryfikacji wypowiedzi) oraz te, które mogą być pomocne (naprowadzające na źródła wiarygodne).

Źródła wiarygodne

umożliwiają poprawną weryfikację wypowiedzi

Źródła pomocne

mogą naprowadzić na źródła wiarygodne

Źródła niewiarygodne

nie wystarczają do poprawnej weryfikacji wypowiedzi

Odpowiedzi:

1. strony internetowe urzędów państwowych

2. oficjalna baza aktów prawnych

1. portale informacyjne

2. Wikipedia

3. wyszukiwarka internetowa

1. podobne wypowiedzi innych osób

2. publikacje nieoparte oficjalnymi danymi

Zadanie 3B

Fact-checkerka, przeszukując stronę Ministerstwa Finansów Alanii, dotarła do najnowszej ustawy budżetowej oraz do ustaw budżetowych z poprzednich trzech lat. W załącznikach do ustaw znalazła tabele opisujące kwoty aranów przewidziane na poszczególne części budżetu. Budżet kontrwywiadu cywilnego, czyli Służby Bezpieczeństwa Konstytucji, realizowany jest w 75. części budżetu:

Część	Dział	Rozdział	Treść	Poz.	Plan na 2018 (w tys. aranów)
1	2	3	4	5	6
75			SŁUŻBA BEZPIECZEŃSTWA KONSTYTUCJI	1	2 580 333
	571		Obrona narodowa	2	530 332
		17511	Pozostałe wydatki	3	530 332
	573		Bezpieczeństwo publiczne	4	2 050 001
		17816	Kontrwywiad cywilny	5	2 050 001

Część	Dział	Rozdział	Treść	Poz.	Plan na 2017 (w tys. aranów)
1	2	3	4	5	6
75			SŁUŻBA BEZPIECZEŃSTWA KONSTYTUCJI	1	2 080 330
	571		Obrona narodowa	2	420 881
		17511	Pozostałe wydatki	3	420 881
	573		Bezpieczeństwo publiczne	4	1 659 449
		17816	Kontrwywiad cywilny	5	1 659 449

Część	Dział	Rozdział	Treść	Poz.	Plan na 2016 (w tys. aranów)
1	2	3	4	5	6
75			SŁUŻBA BEZPIECZEŃSTWA KONSTYTUCJI	1	2 692 415
	571		Obrona narodowa	2	637 405
		17511	Pozostałe wydatki	3	637 405
	573		Bezpieczeństwo publiczne	4	2 055 010
		17816	Kontrwywiad cywilny	5	2 055 010

Część	Dział	Rozdział	Treść	Poz.	Plan na 2015 (w tys. aranów)
1	2	3	4	5	6
75			SŁUŻBA BEZPIECZEŃSTWA KONSTYTUCJI	1	2 474 231
	571		Obrona narodowa	2	512 122
		17511	Pozostałe wydatki	3	512 122
	573		Bezpieczeństwo publiczne	4	1 962 109
		17816	Kontrwywiad cywilny	5	1 962 109

Na podstawie zdobytych informacji, odpowiedz na pytanie: czy T. Titok powiedział prawdę, fałsz, a może zastosował manipulację?

Odpowiedź: Wypowiedź T. Titoka jest fałszywa. Rzeczywiście, w obecnym roku budżet Służby Bezpieczeństwa Konstytucji wynosi ponad 2,5 mld aranów. Kwota ta jest jednak sumą kwot z dwóch różnych działów: „obrona narodowa” i „bezpieczeństwo publiczne”. Znacznie większa część budżetu SBK mieści się w dziale „bezpieczeństwo publiczne”, a nie, jak sugerował T. Titok, w dziale „obrona narodowa”. Ponadto T. Titok nie miał racji, mówiąc, że 2,5 mld aranów to najwyższy budżet SBK od trzech lat. Dwa lata wcześniej był wyższy – wynosił 2,7 mld aranów.

Zadanie 1C

Jedna z fact-checkerek zauważyła, że coraz więcej osób udostępnia szokujące zdjęcie jednego ze słynnych aktorów, M. Aszurskiego. Aktor pokazał się na nim w koszulce z flagą III Rzeszy. Wraz ze zdjęciem krążą informacje, że M. Aszurski jest zadeklarowanym neonazistą, a jego ulubioną książką jest prawdopodobnie *Mein Kampf* Adolfa Hitlera. Zdjęcie wywołuje powszechne oburzenie. Najwierniejsi fani aktora podejrzewają jednak, że jest to fałszywa informacja.

Co może zweryfikować fact-checkerka?

Odpowiedź: Fact-checkerka może sprawdzić, kiedy i w jakim kontekście zdjęcie po raz pierwszy pojawiło się w Internecie oraz czy nie jest efektem fotomontażu. Może się również dowiedzieć, czy aktor kiedykolwiek deklarował przynależność bądź sympatię do ruchu neonazistowskiego.

Zadanie 2C

Z bazy źródeł wybierzcie te, na podstawie których fact-checkerka może zweryfikować informacje z zadania 1. Wskażcie również źródła niewiarygodne (niewystarczające do poprawnej weryfikacji wypowiedzi) oraz te, które mogą być pomocne (naprowadzające na źródła wiarygodne).

Źródła wiarygodne

umożliwiają poprawną weryfikację wypowiedzi

Źródła pomocne

mogą naprowadzić na źródła wiarygodne

Źródła niewiarygodne

nie wystarczają do poprawnej weryfikacji wypowiedzi

Odpowiedzi:

1. odwrócone wyszukiwanie obrazem (np. Google Images, TinEye)

2. metadane pliku

3. wcześniejsze wywiady z aktorem

1. sam aktor lub inne osoby ze zdjęcia

2. wyszukiwarka internetowa

3. komentarze na portalach społecznościowych

1. treści towarzyszące udostępnianemu zdjęciu

Zadanie 3C

Fact-checkerka pobrała zdjęcie przedstawiające M. Aszurskiego w koszulce z flagą III Rzeszy na swój komputer. Korzystając z odwróconego wyszukiwania obrazem, ustaliła, że w sieci istnieje niemal identyczne zdjęcie – jedyną różnicą jest brak nazistowskiego symbolu na koszulce aktora. Dzięki metadanom stwierdziła również, które ze zdjęć pojawiło się w Internecie wcześniej. Zastanów się, jaką kategorię należałoby przyznać wiralowej fotografii w sytuacji, gdy starsze byłoby zdjęcie aktora:

1: w koszulce bez symbolu III Rzeszy 2: w koszulce z flagą III Rzeszy.

Odpowiedź: W sytuacji pierwszej zdjęcie krążące w sieci należałoby uznać za fałszywe. Ponieważ pojawiło się w sieci później aniżeli zdjęcie aktora w koszulce bez symbolu III Rzeszy, zostało najprawdopodobniej sfabrykowane.

Dużo ciekawsza wydaje się sytuacja druga – tu mamy bowiem co najmniej kilka możliwych rozwiązań. Zdjęcie rzeczywiście może świadczyć o neonazistowskich poglądach aktora. Ale mogło także zostać zrobione na przykład w trakcie kręcenia ujęć do kolejnego filmu z jego udziałem. Kto wie, może aktor, korzystając ze swojej popularności, chciał wywołać dyskusję na temat rosnącej pozycji skrajnej prawicy w Europie? Do udzielenia odpowiedzi niezbędny jest kontekst, w jakim zdjęcie po raz pierwszy pojawiło się w Internecie.

Zadanie 1D

Na portalu społecznościowym w komentarzu pod memem oznaczono profil organizacji fact-checkingowej. Zatrokana fanka znanej trenerki fitness kwestionuje prawdziwość cytatu widocznego na zdjęciu sportsmenki i prosi fact-checkerów o potwierdzenie jej przypuszczeń. Trenerka miała skrytykować zwolenników aborcji takimi słowami:

Ludzie popierający aborcję to najgorsze dno mentalne i moralne

Zdaniem fanki jest to działanie konkurencji wymierzone w dobre imię sportsmenki. Jakie kroki może w tej sytuacji podjąć fact-checker?

Odpowiedź: Fact-checker może sprawdzić, czy trenerka fitness rzeczywiście wypowiedziała słowa przypisywane jej przez autora memu.

Zadanie 2D

Z bazy źródeł wybierzcie te, na podstawie których fact-checker może zweryfikować informacje z zadania 1. Wskażcie również źródła niewiarygodne (niewystarczające do poprawnej weryfikacji wypowiedzi) oraz te, które mogą być pomocne (naprowadzające na źródła wiarygodne).

Źródła wiarygodne

umożliwiają poprawną weryfikację wypowiedzi

Źródła pomocne

mogą naprowadzić na źródła wiarygodne

Źródła niewiarygodne

nie wystarczają do poprawnej weryfikacji wypowiedzi

Odpowiedzi:

1. wyszukiwarka internetowa	1. komentarze na portalach społecznościowych	1. treści towarzyszące udostępnianemu zdjęciu
2. baza cytatów (np. Storyzy)		2. komentarze na portalach społecznościowych
		3. generator memów

Zadanie 3D

Fact-checker sprawdził, czy autorką przytoczonych w memie słów jest znana trenerka fitness, wpisując je w całości do wyszukiwarki internetowej. Otrzymał następujący wynik:

The screenshot shows a Google search interface with the query "ludzie popierający aborcję to najgorsze dno moralne i mentalne". The search results are as follows:

- Okolo 24 100 wyników (0,49 s)
- Result 1: <https://www.chillizet.pl> > News > [redacted] idzie do sądu za pomówienia na temat aborcji ...
1 paź 2016 - Zdjęcie trenerki z podpisem: "Ludzie popierający aborcję to najgorsze dno moralne i mentalne" było udostępniane w Internecie, mimo że takich ...
- Result 2: www.plotek.pl > Plotek > News > People > [redacted] Internauci cytują mocne słowa [redacted] j o aborcji. Trenerka: Nie ...
1 paź 2016 - [redacted] pokazała na Facebooku zdjęcie z nałożonym cytatem: Ludzie popierający aborcję to najgorsze dno moralne i mentalne.
- Result 3: <https://www.rmfm.pl> > news,6361 [redacted] a pozywają hejterów :: Magazyn :: RMF FM
3 paź 2016 - „Ludzie popierający aborcję to najgorsze dno moralne i mentalne” – miała powiedzieć 34-letnia trenerka – co oczywiście nie jest prawdą i od ...
- Result 4: viva.pl/ludzie/... [redacted] nie wspiera Czarnego Protestu? - Viva
3 paź 2016 - Za słowa "Ludzie popierający aborcję to najgorsze dno moralne i mentalne", które przypisał jej internauta, a których [redacted] w ...
- Result 5: party.pl > Newsy > [redacted] a pozywa za mem z wypowiedzią o aborcji | Party.pl
3 paź 2016 - "Ludzie popierający aborcję to najgorsze dno moralne i mentalne". Sportsmenka zareagowała! Autor tego mema zostanie pociągnięty do ...

Na kolejnych stronach wyników wyszukiwania rezultat był podobny, dlatego fact-checker skorzystał z dodatkowego narzędzia – internetowej bazy cytatów. W jej zasobach znalazł wiele rekordów powiązanych ze sportsmenką, ale tylko dwa uznał za istotne w tym kontekście:

Nigdy nie ukrywałam, że jestem praktykującą katoliczką. Chrześcijańskie wartości były mi wpajane przez moich rodziców już od najmłodszych lat. Wiadomo, w dzieciństwie niewiele z tego rozumiałam, religia to były dla mnie tylko codzienne modlitwy i niedzielne msze w kościele. Z czasem stałam się bardziej świadoma.

Jako matce, ale też jako katoliczce, trudno mi zrozumieć decyzję o przerwaniu ciąży. Odkąd pamiętam, aborcję uznawałam za zło, nie poddawałam tego większej refleksji. Pewnie gdyby mnie pan o to zapytał pięć, sześć lat temu, powiedziałybym, że to czyn niemoralny.

Biorąc pod uwagę zebrane informacje, jak należałoby zaklasyfikować słowa przypisane znanej sportsmence?

Odpowiedź: Ponieważ słowa przypisywane trenerce nie pojawiły się w tym samym kształcie w żadnym ze źródeł, rzekomy cytat należy uznać za fałszywy.

Podsumowanie

Trzeba uważać, by uczniowie nie zrozumieli, że aby stosować metodę fact-checkingu, trzeba koniecznie być analitykiem w redakcji portalu fact-checkingowego. Przynajmniej w podsumowaniu lekcji dobrze będzie zawrzeć morał „skoro już wiecie, jak robią to profesjonaliści, stosujcie to w życiu codziennym”.

Słowniczek

fake news – fałszywa informacja upubliczniona w sieci lub za pośrednictwem innych mediów, stworzona dla realizacji konkretnego celu, np. ośmieszenia kogoś, wpływu na decyzje wyborców czy osiągnięcia korzyści finansowych

fact-checking – kilkuetapowa metoda weryfikacji informacji, polegająca na sprawdzeniu, czy wszystkie stwierdzenia zawarte w pracy pisemnej, artykule informacyjnym lub przemówieniu są zgodne z prawdą

wiarygodne źródło – źródło pozwalające jednoznacznie stwierdzić, czy dane stwierdzenie jest prawdziwe. Pierwotne, a więc nieprzetworzone źródła to najczęściej dane instytucji państwowych, agencji prasowych, instytutów badawczych, uznanych ośrodków naukowych oraz organizacji pozarządowych

Zadanie 1

Na skrzynkę redakcji przyszedł e-mail z prośbą o zweryfikowanie tez zawartych w wypowiedzi L. Simby, przedstawiciela Fundacji Nasze Dzieciaczki. Udzielił on wywiadu dla Telewizji Konsesans. Oto przesłany fragment rozmowy:

Dziennikarz:

Ale właściwie dlaczego 30 minut? Że niby 45 minut lekcji to już za dużo? Co to da?

L. Simba:

Czas lekcji trzeba skrócić z 45 minut do 30 minut koniecznie, zawsze, na każdym etapie edukacji, w sensie od szkoły podstawowej do średniej. Ministerstwo po prostu musi o tym zdecydować. Przecież, Panie Redaktorze, są badania naukowe, naukowcy jasno mówią: skrócenie czasu lekcji zwiększy efekty pracy ucznia o 150%! To są twarde dane! No na chłopski rozum, że się tak wyrażę, przecież jak skrócimy lekcje, to nawet nauczyciele na tym korzystają – więcej czasu na odpoczynek, to ograniczy ich stres. Może będą mniej krzyczeć na uczniów i wreszcie będzie normalnie w szkole?

Które informacje zawarte w wypowiedzi L. Simby może sprawdzić fact-checker?

Zadanie 2

Z bazy źródeł wybierzcie te, na podstawie których fact-checker może zweryfikować informacje z zadania 1. Wskażcie również źródła niewiarygodne (niewystarczające do poprawnej weryfikacji wypowiedzi) oraz te, które mogą być pomocne (naprowadzające na źródła wiarygodne).

Źródła wiarygodne

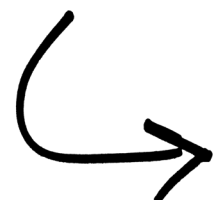
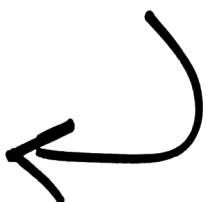
umożliwiają poprawną weryfikację wypowiedzi

Źródła niewiarygodne

nie wystarczają do poprawnej weryfikacji wypowiedzi

Źródła pomocne

mogą naprowadzić na źródła wiarygodne

Zadanie 3

Fact-checker przeszukał elektroniczną bazę publikacji naukowych, jednak nie znalazł w niej badań potwierdzających postawioną przez L. Simbę tezę. Ostatni artykuł K. Dżifuzy, w którym przedstawiła wyniki swoich badań na temat wpływu skrócenia czasu lekcji na wyniki osiągane przez uczniów, nie zawierał informacji o 150-procentowym wzroście efektywności.

Zastanawiając się, skąd L. Simba mógł czerpać informacje, fact-checker przeszukał zasoby Internetu zwyczajną wyszukiwarką. W wynikach wyszukiwania znalazł link do portalu informacyjnego o tematyce naukowej, którego dziennikarka przeprowadziła wywiad z K. Dżifuzą. Oto fragment rozmowy:

Dziennikarka:

Co mogą zyskać uczniowie po skróceniu czasu lekcji? Oczywiście poza dodatkowym czasem na rozrywkę.

K. Dżifuza:

To oczywiście nie tylko rozrywki, ale i czas na pogłębianie własnych zainteresowań czy na rozwijanie kompetencji społecznych. Jednakże dodatkowy czas nie jest jedynym, namacalnym, widocznym zyskiem. W swoich badaniach wykazałam, że przy skróceniu czasu lekcji z trzech do dwóch kwadransów, uczniowie więcej zapamiętują, łatwiej opanowują materiał podany na lekcji i osiągają lepsze wyniki na sprawdzianach.

Dziennikarka:

O jak dużej poprawie można mówić?

K. Dżifuza:

Tego nie da się jednoznacznie określić. Stworzenie wskaźnika efektywności pracy ucznia, uwzględniającego wszystkie czynniki, których jest całe mnóstwo, jest chyba niemożliwe. Oczywiście można taki wzrost bardzo ostrożnie szacować, ale taki szacunek zawsze będzie opierał się na subiektywnym przypisaniu wag dla poszczególnych czynników. Mogę powiedzieć, że to jest wzrost efektywności o 150%, a ktoś inny, że o 50% i nic z tego nie wyniknie, bo jest to nieweryfikowalne w tak konkretny sposób. Wykazałam, że wzrost efektywności jest znaczny w wielu aspektach, na wielu poziomach, ale jest to trudne do wyrażenia liczbowo.

Na podstawie zdobytych informacji, odpowiedz na pytanie: czy L. Simba powiedział prawdę, fałsz, a może zastosował manipulację?

Zadanie 1

Fact-checkerka z uwagą słuchała porannej audycji Radia Parlaminfo. W trakcie politycznej dyskusji minister koordynator służb specjalnych, T. Titok, wypowiedział następujące słowa:

Wy mówicie, że nasza polityka zagraża suwerenności naszego kraju, Alarii. To jest bzdura - nikt tak jak nasz rząd o suwerenność nie zadbał. Nie wiem, czy Pan wie, ale wystarczy raz spojrzeć do budżetu państwa, by zobaczyć, co to znaczy obrona narodowa. Większość wydatków na kontrwywiad cywilny, czyli Służbę Bezpieczeństwa Konstytucji, mieści się właśnie w tym dziale - obrona narodowa. W tym roku to jest 2,5 mld ararów na samo SBK, w tym właśnie dziale! Mamy najwyższy od trzech lat budżet na kontrwywiad, czyli na jedną ze służb ochrony państwa! A Pan mi tu mówi, że nie dbamy o suwerenność. Suwerenność Alarii to podstawowa troska naszej partii.

Które informacje zawarte w wypowiedzi T. Titoka może sprawdzić fact-checkerka?

Zadanie 2

Z bazy źródeł wybierzcie te, na podstawie których fact-checkerka może zweryfikować informacje z zadania 1. Wskażcie również źródła niewiarygodne (niewystarczające do poprawnej weryfikacji wypowiedzi) oraz te, które mogą być pomocne (naprowadzające na źródła wiarygodne).

Źródła wiarygodne

umożliwiają poprawną weryfikację wypowiedzi

Źródła niewiarygodne

nie wystarczają do poprawnej weryfikacji wypowiedzi

Źródła pomocne

mogą naprowadzić na źródła wiarygodne

Zadanie 3

Fact-checkerka, przeszukując stronę Ministerstwa Finansów Alanii, dotarła do najnowszej ustawy budżetowej oraz do ustaw budżetowych z poprzednich trzech lat. W załącznikach do ustaw znalazła tabele opisujące kwoty aranów przewidziane na poszczególne części budżetu. Budżet kontrwywiadu cywilnego, czyli Służby Bezpieczeństwa Konstytucji, realizowany jest w 75. części budżetu:

Część	Dział	Rozdział	Treść	Poz.	Plan na 2018 (w tys. aranów)
1	2	3	4	5	6
75			SŁUŻBA BEZPIECZEŃSTWA KONSTYTUCJI	1	2 580 333
	571		Obrona narodowa	2	530 332
		17511	Pozostałe wydatki	3	530 332
	573		Bezpieczeństwo publiczne	4	2 050 001
		17816	Kontrwywiad cywilny	5	2 050 001

Część	Dział	Rozdział	Treść	Poz.	Plan na 2017 (w tys. aranów)
1	2	3	4	5	6
75			SŁUŻBA BEZPIECZEŃSTWA KONSTYTUCJI	1	2 080 330
	571		Obrona narodowa	2	420 881
		17511	Pozostałe wydatki	3	420 881
	573		Bezpieczeństwo publiczne	4	1 659 449
		17816	Kontrwywiad cywilny	5	1 659 449

Część	Dział	Rozdział	Treść	Poz.	Plan na 2016 (w tys. aranów)
1	2	3	4	5	6
75			SŁUŻBA BEZPIECZEŃSTWA KONSTYTUCJI	1	2 692 415
	571		Obrona narodowa	2	637 405
		17511	Pozostałe wydatki	3	637 405
	573		Bezpieczeństwo publiczne	4	2 055 010
		17816	Kontrwywiad cywilny	5	2 055 010

Część	Dział	Rozdział	Treść	Poz.	Plan na 2015 (w tys. aranów)
1	2	3	4	5	6
75			SŁUŻBA BEZPIECZEŃSTWA KONSTYTUCJI	1	2 474 231
	571		Obrona narodowa	2	512 122
		17511	Pozostałe wydatki	3	512 122
	573		Bezpieczeństwo publiczne	4	1 962 109
		17816	Kontrwywiad cywilny	5	1 962 109

Na podstawie zdobytych informacji, odpowiedz na pytanie: czy T. Titok powiedział prawdę, fałsz, a może zastosował manipulację?

Zadanie 1

Coś tu się nie zgadza / wersja C

Jedna z fact-checkerek zauważyła, że coraz więcej osób udostępnia szokujące zdjęcie jednego ze słynnych aktorów, M. Aszurskiego. Aktor pokazał się na nim w koszulce z flagą III Rzeszy. Wraz ze zdjęciem krążą informacje, że M. Aszurski jest zadeklarowanym neonazistą, a jego ulubioną książką jest prawdopodobnie *Mein Kampf* Adolfa Hitlera. Zdjęcie wywołuje powszechne oburzenie. Najwierniejsi fani aktora podejrzewają jednak, że jest to fałszywa informacja.

Co może zweryfikować fact-checkerka?

Zadanie 2

Coś tu się nie zgadza / wersja C

Z bazy źródeł wybierzcie te, na podstawie których fact-checkerka może zweryfikować informacje z zadania 1. Wskażcie również źródła niewiarygodne (niewystarczające do poprawnej weryfikacji wypowiedzi) oraz te, które mogą być pomocne (naprowadzające na źródła wiarygodne).

Źródła wiarygodne

umożliwiają poprawną weryfikację wypowiedzi

Źródła niewiarygodne

nie wystarczają do poprawnej weryfikacji wypowiedzi

Źródła pomocne

mogą naprowadzić na źródła wiarygodne

Zadanie 3

Coś tu się nie zgadza / wersja C

Fact-checkerka pobrała zdjęcie przedstawiające M. Aszurskiego w koszulce z flagą III Rzeszy na swój komputer. Korzystając z odwróconego wyszukiwania obrazem, ustaliła, że w sieci istnieje niemal identyczne zdjęcie – jedyną różnicą jest brak nazistowskiego symbolu na koszulce aktora. Dzięki metadansom stwierdziła również, które ze zdjęć pojawiło się w Internecie wcześniej. Zastanów się, jaką kategorię należałoby przyznać wiralowej fotografii w sytuacji, gdy starsze byłoby zdjęcie aktora:

1: w koszulce bez symbolu III Rzeszy

2: w koszulce z flagą III Rzeszy.

Zadanie 1

Na portalu społecznościowym w komentarzu pod memem oznaczono profil organizacji fact-checkingowej. Zatrokana fanka znanej trenerki fitness kwestionuje prawdziwość cytatu widocznego na zdjęciu sportswomenki i prosi fact-checkerów o potwierdzenie jej przypuszczeń. Trenerka miała skrytykować zwolenników aborcji takimi słowami:

| *Ludzie popierający aborcję to najgorsze dno mentalne i moralne*

Zdaniem fanki jest to działanie konkurencji wymierzone w dobre imię sportswomenki. Jakie kroki może w tej sytuacji podjąć fact-checker?

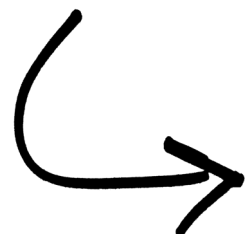
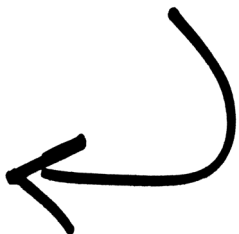
Zadanie 2

Z bazy źródeł wybierzcie te, na podstawie których fact-checkerka może zweryfikować informacje z zadania 1. Wskażcie również źródła niewiarygodne (niewystarczające do poprawnej weryfikacji wypowiedzi) oraz te, które mogą być pomocne (naprowadzające na źródła wiarygodne).

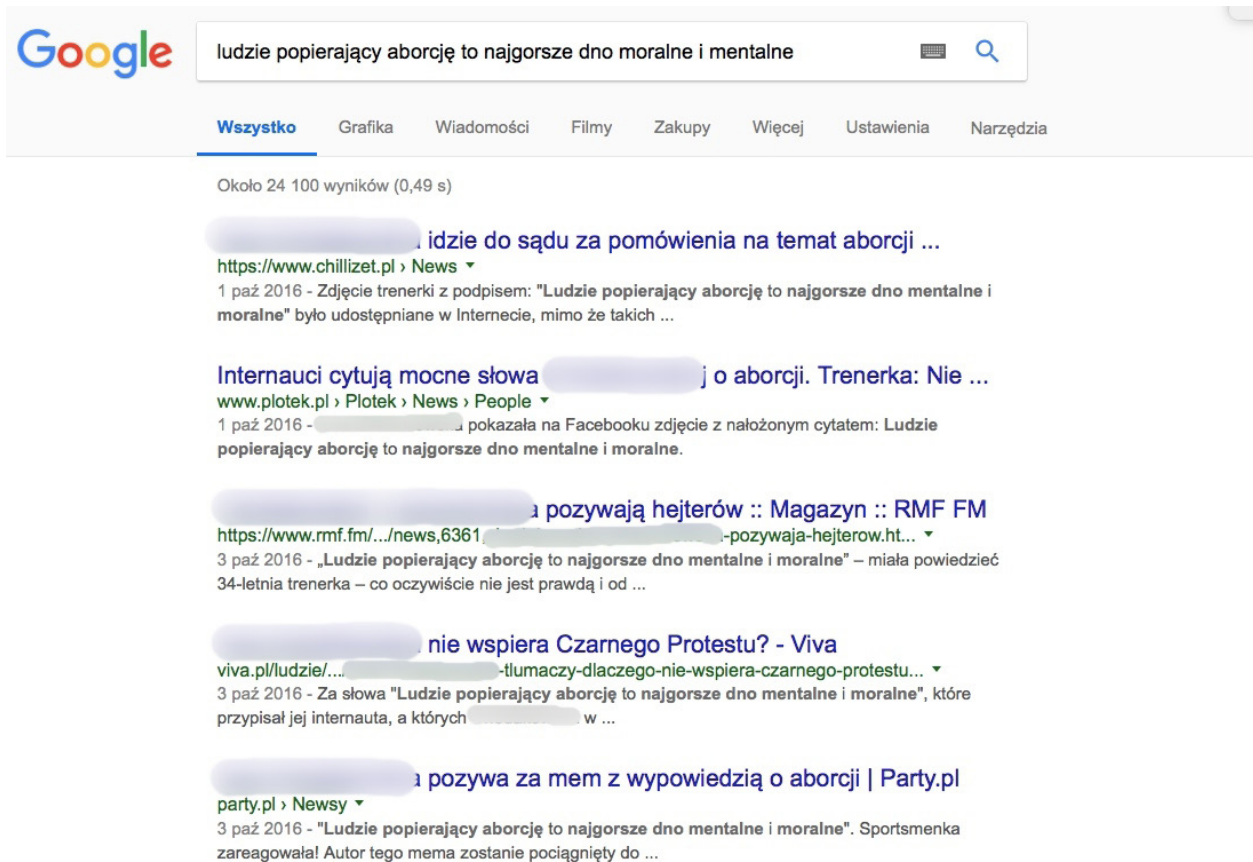
Źródła wiarygodne
umożliwiają poprawną weryfikację wypowiedzi

Źródła niewiarygodne
nie wystarczają do poprawnej weryfikacji wypowiedzi

Źródła pomocne
mogą naprowadzić na źródła wiarygodne

Fact-checker sprawdził, czy autorką przytoczonych w memie słów jest znana trenerka fitness, wpisując je w całości do wyszukiwarki internetowej. Otrzymał następujący wynik:

Na kolejnych stronach wyników wyszukiwania rezultat był podobny, dlatego fact-checker skorzystał z dodatkowego narzędzia – internetowej bazy cytatów. W jej zasobach znalazł wiele rekordów powiązanych ze sportsmenką, ale tylko dwa uznał za istotne w tym kontekście:

Nigdy nie ukrywałam, że jestem praktykującą katoliczką. Chrześcijańskie wartości były mi wpajane przez moich rodziców już od najmłodszych lat. Wiadomo, w dzieciństwie niewiele z tego rozumiałam, religia to były dla mnie tylko codzienne modlitwy i niedzielne msze w kościele. Z czasem stałam się bardziej świadoma.

Jako matce, ale też jako katoliczce, trudno mi zrozumieć decyzję o przerwaniu ciąży. Odkąd pamiętam, aborcję uznawałam za zło, nie poddawałam tego większej refleksji. Pewnie gdyby mnie pan o to zapytał pięć, sześć lat temu, powiedziałabym, że to czyn niemoralny.

Biorąc pod uwagę zebrane informacje, jak należałoby zaklasyfikować słowa przypisane znanej sportsmence?

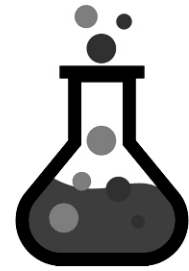
**Elektroniczna baza
publikacji
naukowych**

Wersja A

**Drukowane
publikacje naukowe**

Wersja A

**Portale
informacyjne
o tematyce
naukowej**

Wersja A

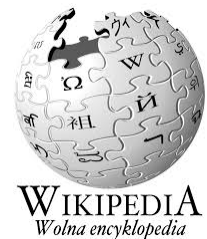
**Pytanie do
eksperta**

Wersja A

**Portale
społecznościowe**

Wersja A

Wikipedia

Wersja A

**Wyszukiwarka
internetowa**

Wersja A

**Podobne
wypowiedzi
innych osób**

Wersja A

**Publikacje
amatorskie**

Wersja A

**Strony internetowe
urzędów
państwowych**

Wersja B

**Oficjalna baza
aktów prawnych**

Wersja B

**Publikacje
nieoparte
oficjalnymi danymi**

Wersja B

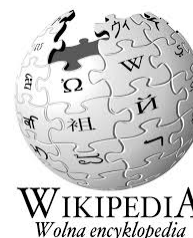
**Pytanie do
eksperta**

Wersja B

**Portale
informacyjne**

Wersja B

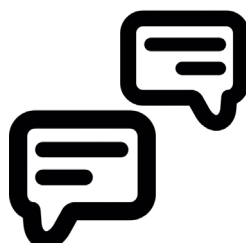
Wikipedia

Wersja B

**Wyszukiwarka
internetowa**

Wersja B

**Podobne
wypowiedzi
innych osób**

Wersja B

**Odwrócone
wyszukiwanie
obrazem**

Wersja C

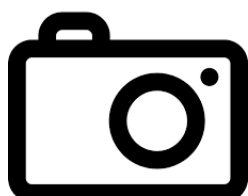
Metadane pliku

Wersja C

**Wcześniejsze
wywiady
z aktorem**

Wersja C

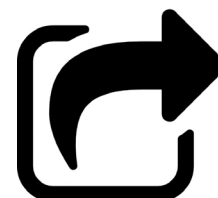
**Sam aktor
lub inne osoby
ze zdjęcia**

Wersja C

**Komentarze
na portalach
społecznościowych**

Wersja C

**Treści
towarzyszące
udostępnionemu
zdjęciu**

Wersja C

**Wyszukiwarka
internetowa**

Wersja C

Wyszukiwarka internetowa

Wersja D

Meme Maker

Kapwing is a free online image, GIF, and video meme generator.

Upload

Paste a URL

or try a sample!

To get started, upload or paste a link to any image, GIF, or video!

Generator memów

Wersja D

“storyzy

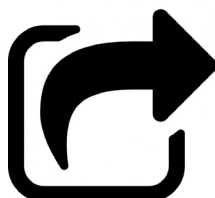
Baza cytatów (np. Storyzy)

Wersja D

Komentarze na portalach społecznościowych

Wersja D

Treści towarzyszące udostępnionemu zdjęciu

Wersja D

SCENARIUSZ ZAJĘĆ

#kroljestnagi I INNE BLAGI

O ROZPOZNAWANIU FAKE NEWSÓW

PO TYCH ZAJĘCIACH UCZEŃ:

1. Definiuje pojęcia fake newsa i dezinformacji, odwołując się do kategorii fałszywości i szkodliwości.
2. Krytycznie analizuje przekazy medialne, rozpoznając fałszywe informacje.
3. Wyjaśnia podstawowe mechanizmy tworzenia i rozpowszechniania fałszywych informacji.
4. Stosuje zasady etyki wypowiedzi, rozumiejąc motywy stojące za tworzeniem i rozpowszechnianiem fałszywych informacji oraz szkodliwe skutki dezinformacji.

Wiedza w pigułce

Według [Cambridge Dictionary](#) „fake news” to fałszywe informacje, które wydają się być doniesieniami o najnowszych wydarzeniach. Są rozpowszechniane w Internecie lub za pośrednictwem innych mediów. Zwykle tworzy się je do szerzenia poglądów politycznych lub jako żart. Jednak pojęcie to wciąż nie poddaje się definicyjnemu rygorowi. [W opinii części badaczy i dziennikarzy](#) termin ten jest niewystarczający do opisu złożonego zjawiska dezinformacji, gdyż mieści w sobie wiele różnych metod i środków wprowadzania odbiorców w błąd.

Jako „fake news” można więc zakwalifikować treści różnego rodzaju:

- **teksty** (np. zmanipulowany artykuł prasowy na temat jakiegoś wydarzenia);
- **obrazy** (np. fotomontaż zdjęcia celebryty);
- **nagrania wideo** (np. zniekształcenie wystąpienia osoby publicznej z wykorzystaniem najnowszej technologii – tzw. [deepfake](#)).

Różne są też motywacje osób tworzących fake newsy. Wymienia się wśród nich między innymi:

- **finansowe** (generowanie zysków z reklam towarzyszących chaosowi informacyjnemu);
- **polityczne** (dyskredytowanie kontrkandydata w wyborach lub inne próby wpływu na opinię publiczną);
- **społeczne** (związane z członkostwem w różnych grupach, zarówno w Internecie, jak i poza nim);
- **psychologiczne** (dążenie do zdobycia sławy lub umocnienia pozycji).

Dla precyzyjniejszego opisu zjawiska wykorzystuje się [kategorie fałszu oraz intencji wyrządzenia krzywdy](#). W oparciu o nie można wyróżnić trzy rodzaje treści¹:

- **mylne informacje** (ang. misinformation) – informacje fałszywe, udostępniane bez intencji wyrządzenia krzywdy, np. błędne powiązanie dwóch wydarzeń;
- **dezinformacja** (ang. disinformation) – informacje fałszywe, udostępniane z intencją wyrządzenia krzywdy, np. treści sfabrykowane lub zmanipulowane;
- **niegodziwe użycie informacji** (ang. malinformation) – informacje prawdziwe, udostępniane z intencją wyrządzenia krzywdy, np. upublicznienie informacji ze sfery prywatnej lub mowa nienawiści.

Fake newsy dotyczą w dużej mierze wydarzeń związanych z życiem politycznym, ale nie tylko. Wiele z nich wspiera teorie spiskowe związane z kwestiami medycznymi (np. szczepieniami) czy zmianami klimatu. Także świat celebrytów musi mierzyć się z fake newsami. Przykładowo, w 2016 roku świat obiegły [fałszywe doniesienia o samobójstwie Angeliny Jolie](#).

1 – Tłum. za: Ł. Lipiński, Krótki przewodnik po fake newsach [w:] „Jak czytać w erze fake news”, dodatek do magazynu „Press”, nr 09-10, 2018.

W rozpoznaniu fake newsa może pomóc następujących 10 kroków:

- 1 Upewnij się, czy tytuł nie jest click-baitem. Przeczytaj cały tekst, by dobrze zrozumieć kontekst.
- 2 Zwróć uwagę na adres URL strony. Twórcy witryn z fałszywymi informacjami podszywają się niekiedy pod rzetelne media.
- 3 Przeczytaj sekcję “O nas”. Jeśli nie ma jej wcale, możesz przyjąć, że strona nie jest wiarygodna.
- 4 Zobacz, kto jest autorem artykułu. Być może czytałeś/-aś wcześniej teksty tej osoby i darzysz ją zaufaniem.
- 5 Sprawdź, czy autor podaje źródła, z których korzystał, i czy poprawnie używa cytatów. Bądź sceptyczny/-a, gdy czytasz o “anonimowym świadku zdarzenia”.
- 6 Zerknij na komentarze pod tekstem. A nuż ktoś rozpoznał w artykule fejka?
- 7 Znajdź inne artykuły na ten sam temat. Jeśli wiadomość jest prawdziwa, inne media z pewnością już o tym napisały.
- 8 Wejdź na portal fact-checkingowy. Być może treść artykułu została zweryfikowana przez analityków.
- 9 Nie wiesz, czy dołączone do tekstu zdjęcie nie jest fałszywe lub wyjęte z kontekstu? Skorzystaj z funkcji wyszukiwania obrazem.
- 10 Na koniec zastanów się, czy Twoje poglądy nie wpływają na rzetelną ocenę informacji znalezionych w tekście.

Dzięki nowoczesnym mediom fake newsy mają potencjał dotarcia do wielkiej liczby odbiorców. Analizy wykazują ogromną popularność fałszywych informacji w mediach społecznościowych. W ostatnich miesiącach kampanii prezydenckiej w Stanach Zjednoczonych w 2016 roku [nierzetelne treści zdobyły o ponad milion więcej udostępnień, reakcji i komentarzy](#) niż najpopularniejsze prawdziwe informacje. Podczas tej kampanii [około 40% odwiedzających strony z fake newsami](#) trafiło na nie właśnie za pośrednictwem mediów społecznościowych.

Choć o fake newsach zaczęto gorąco dyskutować głównie za sprawą wyborczej walki Trump vs Clinton, podobne zjawiska można było zaobserwować [w dalekiej przeszłości](#). Już w pierwszej połowie XIX wieku, wraz z rozwojem taniej i masowej prasy, coraz częściej zaczęły się w niej pojawiać zmyślane informacje. Przykładowo, w 1835 roku „The New York Sun” szeroko komentował odkrycie życia na Księżycu. Prawie 40 lat później „New York Herald” donosił o ucieczce dzikich zwierząt z zoo, do której w rzeczywistości nie doszło.

Chcesz wiedzieć więcej? Przeczytaj [raport](#) “Information disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making”, C. Wardle, H. Derakhshan.

Przebieg zajęć

Nauczyciel wprowadza uczniów w tematykę zajęć. Informuje, że będą od tej chwili odgrywać rolę pracowników sztabu wyborczego kandydata na burmistrza w wyborach samorządowych. Opieramy się na fikcyjnej sytuacji, aby sam rdzeń scenariusza się nie zdezaktualizował. Oczywiście, w trakcie lekcji, prowadzący będzie mógł wspomnieć, że podobne sytuacje działy się naprawdę, i krótko je opisać.

Przed przystąpieniem do pierwszego zadania, nauczyciel pyta uczniów, czy i w jakich okolicznościach natrafili na przykłady dezinformacji. Zapisuje słowa kluczowe na tablicy, uwzględniając przede wszystkim elementy pozwalające rozpoznać fake newsa. Do tak wytworzonego zasobu wiedzy będzie mógł odwoływać się w trakcie trwania lekcji.

Zadanie 1

Jeszcze przed oficjalnym startem kampanii wyborczej K. Króla sztabowcy uznali, że najlepszą strategią będzie kreowanie i obrona pozytywnego wizerunku kandydata. Ponieważ w sieci pojawiało się coraz więcej treści godzących w jego dobre imię, eksperci postanowili stworzyć specjalną stronę internetową dla demaskowania fałszywych informacji. Autorzy portalu prezentują na jego łamach krążące w Internecie treści, zwracając uwagę czytelników na elementy świadczące o ich wątpliwym charakterze. Dobierzcie się w kilkusobowe grupy i zaznaczcie w poniższych materiałach (karta pracy nr 1) te elementy, które Waszym zdaniem mogą pomóc zidentyfikować fake newsa.

Fragment 1

www.tvn24.com.pl

Wiadomości z kraju i ze świata - najnowsze informacje w TVN24

AKT24 TVN METEO TVN WARSZAWA FAKTY TVN24 SPORT ZALOGUJ S

sze Mundial Fakty Wideo Polska Warszawa Świat Biznes Sport Meteo Ciekawostki Więcej

f 1,33 min.

SZOK! Ten kandydat na burmistrza nie ma wstydu! (ZDJĘCIA)

Dzięki użytkownikom Twittera już wiemy, jaki w młodości był K. Król, kandydat na burmistrza Fejkowa. W postach z hashtagem #kroljestnagi pojawiły się informacje, że wielokrotnie rozbierał się publicznie! Anonimowy świadek tych wydarzeń opisuje...

tvn24

FAKTY

Dzięki użytkownikom Twittera już wiemy, jaki w młodości był K. Król, kandydat na burmistrza Fejkowa. W postach z hashtagem #kroljestnagi pojawiły się informacje, że wielokrotnie rozbierał się publicznie! Anonimowy świadek tych wydarzeń opisuje...

Fragment 2

“Dlaczego miałbym kłamać?” Karol Król twierdzi, że nie korzysta z prywatnej służby zdrowia

Na zdjęciach, które pojawiły się we wtorek w sieci, kandydat na burmistrza, K. Król, wchodzi do prywatnej kliniki. Fotografiami, zrobionym w pośpiechu telefonem komórkowym, towarzyszy opis sugerujący, że polityk – wbrew temu, co wielokrotnie powtarzał – nie korzysta wyłącznie z państwowej opieki medycznej...

UNAS.PL
NAJNOWSZE INFORMACJE
Z KRAJU

Na zdjęciach, które pojawiły się we wtorek w sieci, kandydat na burmistrza, K. Król, wchodzi do prywatnej kliniki. Fotografiami, zrobionym w pośpiechu telefonem komórkowym, towarzyszy opis sugerujący, że polityk – wbrew temu, co wielokrotnie powtarzał – nie korzysta wyłącznie z państwowej opieki medycznej...

Fragment 3

Kurier Codzienny
**UMARŁ KRÓL,
NIECH ŻYJE KRÓL!**

25.05.2016, Dariusz Krukowski

Urzędujący burmistrz Fejkowa już dawno skazał się na polityczną emeryturę. Przeciągające się w nieskończoność inwestycje, nietrafione decyzje dotyczące rozwiązań infrastrukturalnych, skandal obyczajowy... To wszystko sprawiło, że Piotr Łodyga wszelkie szanse na reelekcję pogrzebał już w połowie swojej kadencji. A ponieważ lokalna polityka nie znosi prórzni, coraz częściej słyszymy o dotychczasowym zastępcy burmistrza, Karolu Królu...

Urzędujący burmistrz Fejkowa już dawno skazał się na polityczną emeryturę. Przeciągające się w nieskończoność inwestycje, nietrafione decyzje dotyczące rozwiązań infrastrukturalnych, skandal obyczajowy... To wszystko sprawiło, że Piotr Łodyga wszelkie szanse na reelekcję pogrzebał już w połowie swojej kadencji. A ponieważ lokalna polityka nie znosi prórzni, coraz częściej słyszymy o dotychczasowym zastępcy burmistrza, Karolu Królu...

Nauczyciel prosi uczniów o zaprezentowanie wyników swojej pracy na forum (dopiero po omówieniu jednego fragmentu przez wszystkie grupy przechodzi do omawiania kolejnego). Uczniowie powinni wskazać co najmniej kilka elementów podważających wiarygodność artykułów, np. clickbait, fałszywe logo, adres URL podszywający się pod wiarygodne medium. W kolejnym kroku nauczyciel pyta uczniów, co jeszcze może świadczyć o nieprawdziwości informacji. Może się posłużyć rzeczywistymi przykładami fake newsów wyświetlonymi na ekranie (prezentacja).

Zadanie 2

W sztabie wyborczym Karola Króla trwają intensywne przygotowania do zbliżającej się wielkimi krokami telewizyjnej debaty kandydatów na burmistrza. Doradcy polityka chcą mieć pewność, że na wizji ich kandydat zdoła odeprzeć wszelkie zarzuty oponentów. Wytężony wysiłek sztabu jest uzasadniony – w ostatnich tygodniach media wielokrotnie publikowały artykuły na temat K. Króla. Część z nich ukazywała kandydata w negatywnym świetle, inne zaś były po prostu nieprawdziwe. Zdecyduj, do której kategorii należą poniższe treści (karta pracy nr 2). Pozwoli to pozostałym pracownikom sztabu opracować odpowiednie strategie komunikacyjne.

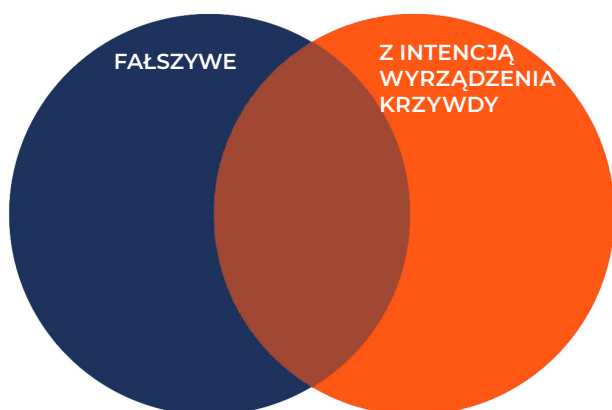
Uwaga dla nauczyciela: w tym zadaniu uczniowie mają jedynie przyporządkować trzy opisy sytuacji do odpowiednich części grafu. Informacja o “opracowaniu odpowiednich strategii komunikacyjnych” to jedynie kontekst uzasadniający konieczność wykonania zadania 2.

1. Na dwa tygodnie przed debatą telewizyjną, jednym z najważniejszych wydarzeń kampanii samorządowej, na Twitterze pojawiły się setki podobnych tweetów opatrzonych hashtagiem #kroljestnagi. Sugerowały, iż K. Król w młodości kilkakrotnie dokonał aktu ekshibicjonizmu (w rzeczywistości wypoczywał na plaży dla nudystów). Sztab wyborczy po dwóch dniach od opublikowania pierwszych tweetów ustalił, że za rozpowszechnianiem fałszywych informacji stała sieć trolli.

2. W trakcie kampanii przypadkowy przechodzień zauważył, jak K. Król wchodzi do jednej z prywatnych placówek medycznych. Zrobił kandydatowi zdjęcie smartfonem, po czym opublikował je w sieci i opatrzył następującym komentarzem: “Król zarzeka się, że korzysta wyłącznie z publicznej służby zdrowia. No to patrzcie”. Post został udostępniony przez kilkaset osób. W rzeczywistości kandydat na burmistrza odwiedzał w klinice spodziewającą się dziecka siostrę.

3. W ostatnim numerze tygodnika “U nas” lokalny dziennikarz upublicznił sms-ową konwersację K. Króla z bliskim współpracownikiem ze sztabu wyborczego. W wiadomościach, których autentyczność została potwierdzona, kandydat przyznaje, że w przeszłości zmagał się z chorobą alkoholową. Ponieważ od publikacji minęło zaledwie kilka godzin, K. Król nie miał możliwości odnieść się do treści artykułu. Sztabowcy przewidują, że temat alkoholizmu zostanie podniesiony przez oponentów podczas debaty telewizyjnej.

INFORMACJE

Po wykonaniu przez uczniów zadania nauczyciel krótko je podsumowuje. Zwraca uwagę na różne rodzaje dezinformacji oraz nieostrość pojęcia “fake news”.

Zadanie 3

W następstwie błędów popełnionych przez K. Króla podczas debaty telewizyjnej, notowania kandydata drastycznie spadły. Ponieważ do wyborów zostało już tylko kilka dni, sztab wyborczy podjął decyzję o zmianie strategii. Zamiast wzmacniać pozytywny wizerunek K. Króla, eksperci postanowili przejść do ofensywy. Wybrali trzy prawdziwe informacje na temat kontrkandydatki, Pauliny Osłanki, i zlecieli Wam stworzenie na ich podstawie jednej informacji fałszywej oraz dwóch manipulacji (karta pracy nr 3). Pozostając w dotychczasowych grupach, zrealizujcie powierzone Wam zadanie. Pamiętajcie, że fake newsy mogą przybrać różną postać.

1. Odpowiedź P. Osłanki na pytanie o system szkolnictwa zadane przez dziennikarkę podczas debaty telewizyjnej: *Wiele szkół z naszego miasta znalazło się w rankingu najlepszych placówek w kraju. I nie chodzi tylko o licea, które zawsze słynęły z jakości nauczania. Mówię też o technikach i szkołach zawodowych, teraz branżowych, które poprzednia władza chciała zamykać. To dzięki decyzjom podejmowanym przez członków naszej partii te szkoły w końcu zaczęły sobie radzić. Uczniowie mają wyniki o 30-40 procent wyższe niż 5 lat temu! Więc jeśli pyta mnie pani o propozycje zmian, to ja mówię: kontynuujemy dotychczasowe działania!*

2. Fragment artykułu poświęconego P. Osłance, opublikowanego na łamach miesięcznika "Polityczki" w sierpniu tego roku, tj. na 2 miesiące przed wyborami: *W wyborach samorządowych kandyduje na burmistrza Fejkowa, choć powszechnie wiadomo, że marzą jej się rządy w oddalonym o kilkadziesiąt kilometrów Bzdetowie. To w nim się urodziła, w nim rozpoczęła swoją karierę. Paradoksalnie, przyczyną politycznego zesłania Osłanki jest osoba, która od samego początku ją wspierała. Lider ugrupowania w regionie, Bartosz Róg, wielokrotnie powtarzał, że tylko ona ma realne szanse w starciu z K. Królem.*

3.

Kandydatka na burmistrza Fejkowa, P. Osłanka, podczas otwarcia Centrum Rzeczywistości Wirtualnej, styczeń 2017

Na wykonanie zadania uczniowie mają 10 minut. Nauczyciel prosi wybrane grupy o zaprezentowanie opracowanych fake newsów na forum i odpowiedź na poniższe pytania:

W jaki sposób treści prawdziwe zamieniiliście w informacje fałszywe lub zmanipulowane?

Jak oceniacie poziom trudności tego zadania?

Jakie na tej podstawie możecie wyciągnąć wnioski?

Jakie motywy kierują osobami tworzącymi fake newsy?

Zadanie 4 – opcjonalne

Burza mózgow. Nauczyciel wprowadza uczniów w nową rolę. Po trzech zadaniach, w których byli członkami sztabu wyborczego, staną się wyborcami. Nauczyciel informuje, że wyborcy nie zawsze mają możliwości, umiejętności i czas pozwalające na weryfikację informacji. Często ograniczają się do pobieżnego zapoznania się z informacją, zakładając dobrą wiarę autora. Jako przykład można podać badania naukowe, zgodnie z którymi ponad połowa użytkowników Twittera udostępniała artykuły po przeczytaniu jedynie tytułu (<https://hal.inria.fr/hal-01281190>; a majority of URLs (50–70%) are not clicked, and primarily URLs always generate overall more receptions than they generate clicks).

Nauczyciel prezentuje dwie listy tytułów artykułów prasowych lub internetowych (na kolejnej stronie). Zawierają one prawdziwe i fałszywe informacje dotyczące programu wyborczego i życia osobistego dwóch kandydatów w wyborach samorządowych.

Uczniowie nie wiedzą, które nagłówki zawierają informacje prawdziwe, a które nie. Nauczyciel powinien dać uczniom przynajmniej minutę na zapoznanie się z tytułami i dokonanie ich oceny.

Następnie nauczyciel prowadzi z klasą otwartą dyskusję krążącą wokół trzech kolejno zadanych przez niego pytań:

1. Którego z kandydatów byś wybrał/-a?
2. Której informacji ufasz bardziej, a której mniej?
3. Jakie działania podjąłbyś/podjęłabyś przed dokonaniem wyboru kandydata?

Dyskusja może doprowadzić m.in. do następujących wniosków:

- Nie wybiorę żadnego kandydata, bo nie jestem w stanie odróżnić prawdy od fałszu. Fake newsy niszczą demokrację przez zwiększanie niepewności.
- Często przyjmujemy za prawdziwe informacje, które są zgodne z naszym światopoglądem. Bardziej uwierzemy w informacje wspierające naszego kandydata i atakujące przeciwnika. Fake newsy wykorzystują to zjawisko. Trzeba na to bardzo uważać i zawsze weryfikować informacje.
- Należy zawsze korzystać ze sprawdzonych źródeł informacji i uważnie analizować przekazy medialne, jeśli chce się uzyskać informacje prawdziwe i na ich podstawie podjąć słuszną decyzję. Jeśli sami nie mamy na to czasu, mogą zrobić to za nas organizacje fact-checkingowe.

Zadanie powinno sprowokować do przemyśleń etycznych i praktycznych. Na zakończenie można pokazać, które tytuły zawierały prawdę, które fałsz, a które manipulacje (szybko, np. poprzez zmianę slajdu z “czystej” listy na listę z tytułami oznaczonymi odpowiednimi kolorami) i porównać z typami, które padły podczas dyskusji.

Lista 1

WYBORY PREZYDENCKIE - najnowsze informacje o kandydatach	
Adam Zimczyk	Ewelina Cieplińska
<ul style="list-style-type: none">• SZOK! Zimczyk nie jest Polakiem!• Zimczyk proponuje: za tonę czereśni - sztabka złota• Program Zimczyka jak program Hitlera• Zimczyk pobit żonę? [ZOBACZ WIĘCEJ]• Adam Zimczyk dynamicznie! 1000 złotych do każdej emerytury!• Zimczyk a Rosja - niebezpieczne kontakty• „Najlepszy student na roku” - wspomnienia o Adamie Zimczyku• Kiedyś zdobył biegun, dziś zdobywa Polskę• Dla dzieci talony na... wódkę?! Dziwne pomysły kandydata na prezydenta• „Z USA trzeba się po prostu dogadać” - polityka zagraniczna według Zimczyka	<ul style="list-style-type: none">• Cieplińska UKRADŁA 50 000 swojej matce• Kandydatka twardsza niż Zimczyk- chce wojny z Chinami!• Chce rządzić Polską, a nie umie wychować własnej córki! [ZOBACZ ZDJĘCIA]• Otwarty Pałac - Cieplińska chce więcej konsultacji społecznych• Cieplińska o przestępczej przeszłości - „Tak, byłam złym człowiekiem”• Nadchodzi rewolucja! Cieplińska zlikwiduje emerytury!• „Kocham ją nad życie i Polacy też ją pokochają” - wywiad z mężem E. Cieplińskiej• Cieplińska w młodości była... tancerką!• E. Cieplińska TO FACET (albo jaszczurka)• NAPLULA MU DO TORTU!!!

Lista 2

WYBORY PREZYDENCKIE - najnowsze informacje o kandydatach	
Adam Zimczyk	Ewelina Cieplińska
<ul style="list-style-type: none">• SZOK! Zimczyk nie jest Polakiem!• Zimczyk proponuje: za tonę czereśni - sztabka złota• Program Zimczyka jak program Hitlera• Zimczyk pobit żonę? [ZOBACZ WIĘCEJ]• Adam Zimczyk dynamicznie! 1000 złotych do każdej emerytury!• Zimczyk a Rosja - niebezpieczne kontakty• „Najlepszy student na roku” - wspomnienia o Adamie Zimczyku• Kiedyś zdobył biegun, dziś zdobywa Polskę• Dla dzieci talony na... wódkę?! Dziwne pomysły kandydata na prezydenta• „Z USA trzeba się po prostu dogadać” - polityka zagraniczna według Zimczyka	<ul style="list-style-type: none">• Cieplińska UKRADŁA 50 000 swojej matce• Kandydatka twardsza niż Zimczyk- chce wojny z Chinami!• Chce rządzić Polską, a nie umie wychować własnej córki! [ZOBACZ ZDJĘCIA]• Otwarty Pałac - Cieplińska chce więcej konsultacji społecznych• Cieplińska o przestępczej przeszłości - „Tak, byłam złym człowiekiem”• Nadchodzi rewolucja! Cieplińska zlikwiduje emerytury!• „Kocham ją nad życie i Polacy też ją pokochają” - wywiad z mężem E. Cieplińskiej• Cieplińska w młodości była... tancerką!• E. Cieplińska TO FACET (albo jaszczurka)• NAPLULA MU DO TORTU!!!

Słowniczek

clickbait

nagłówek (tytuł), w którym umyślnie pominięto ważne informacje, by zmusić czytelnika do kliknięcia i przeczytania całego artykułu; często nacechowany emocjonalnie lub wprowadzający w błąd

deepfake

fałszywe treści stworzone przy wykorzystaniu technologii uczenia maszynowego (ang. machine learning), która pozwala m.in. na połączenie istniejących plików wideo z nowym nagraniem w taki sposób, by osoba z pierwszego filmu wypowiadała słowa osoby z drugiego filmu

fact-checking

kilkuetapowa metoda weryfikacji informacji, polegająca na sprawdzeniu, czy wszystkie stwierdzenia zawarte w pracy pisemnej, artykule informacyjnym lub przemówieniu są zgodne z prawdą

fake news

fałszywa informacja upubliczniona w sieci lub za pośrednictwem innych mediów, stworzona dla realizacji konkretnego celu, np. ośmieszenia kogoś, wpływu na decyzje wyborców czy osiągnięcia korzyści finansowych

hashtagi

słowa lub frazy poprzedzone symbolem #, które umożliwiają otagowanie danej treści (np. zdjęcia lub posta) w mediach społecznościowych

trolling

działania polegające na publikowaniu w sieci obraźliwych bądź podburzających treści w celu sprowokowania innych użytkowników lub zakłócenia konwersacji

tweet

krótka wiadomość publikowana przez użytkowników portalu społecznościowego Twitter; składa się z maksymalnie 280 znaków

Twitter

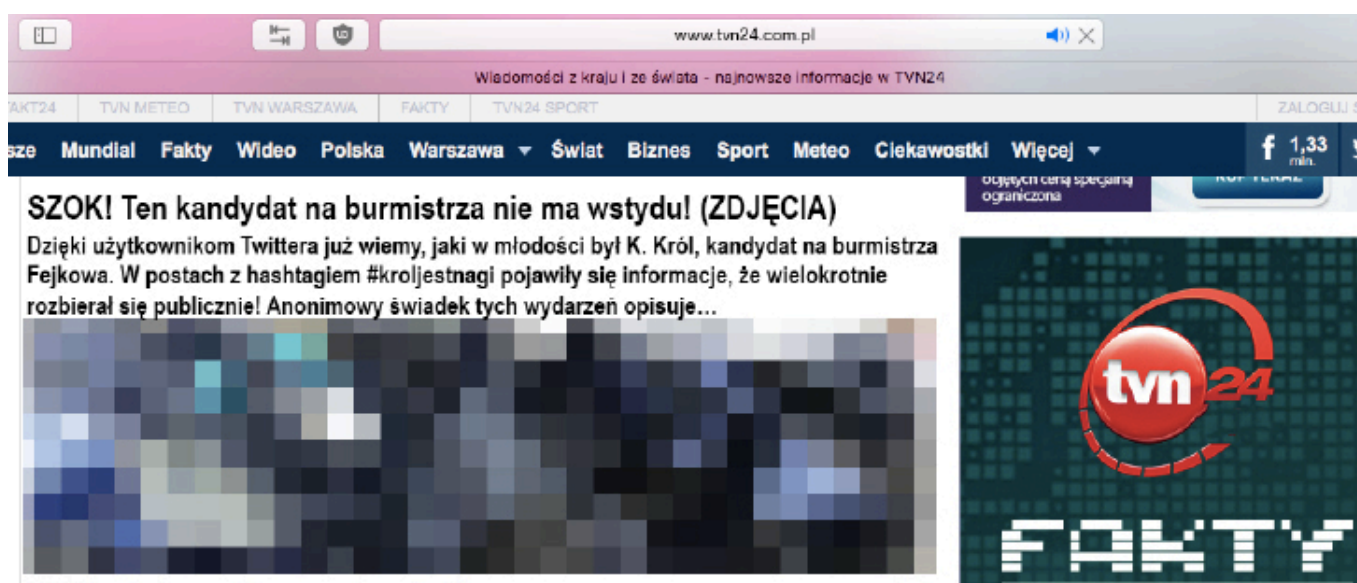
jeden z najpopularniejszych portali społecznościowych; umożliwia jego użytkownikom komunikację za pośrednictwem krótkich wiadomości (tzw. tweetów)

#kroljestnagi I INNE BLAGI

O ROZPOZNAWANIU FAKE NEWSÓW
KARTA PRACY NR 1

Jeszcze przed oficjalnym startem kampanii wyborczej K. Króla sztabowcy uznali, że najlepszą strategią będzie kreowanie i obrona pozytywnego wizerunku kandydata. Ponieważ w sieci pojawiało się coraz więcej treści godzących w jego dobre imię, eksperci postanowili stworzyć specjalną stronę internetową dla demaskowania fałszywych informacji. Autorzy portalu prezentują na jego łamach krążące w Internecie treści, zwracając uwagę czytelników na elementy świadczące o ich wątpliwym charakterze. Dobierzcie się w kilkusobowe grupy i zaznaczcie w poniższych materiałach te elementy, które Waszym zdaniem mogą pomóc zidentyfikować fake newsa.

Fragment 1

Dzięki użytkownikom Twittera już wiemy, jaki w młodości był K. Król, kandydat na burmistrza Fejkowa. W postach z hashtagem #kroljestnagi pojawiły się informacje, że wielokrotnie rozbierał się publicznie! Anonimowy świadek tych wydarzeń opisuje...

Fragment 2

Na zdjęciach, które pojawiły się we wtorek w sieci, kandydat na burmistrza, K. Król, wchodzi do prywatnej kliniki. Fotografiiom, zrobionym w pośpiechu telefonem komórkowym, towarzyszy opis sugerujący, że polityk – wbrew temu, co wielokrotnie powtarzał – nie korzysta wyłącznie z państwowej opieki medycznej...

Fragment 3

Urzędujący burmistrz Fejkowa już dawno skazał się na polityczną emeryturę. Przeciągające się w nieskończoność inwestycje, nietrafione decyzje dotyczące rozwiązań infrastrukturalnych, skandal obyczajowy... To wszystko sprawiło, że Piotr Łodyga wszelkie szanse na reelekcję pogrzebał już w połowie swojej kadencji. A ponieważ lokalna polityka nie znosi prórzni, coraz częściej słyszymy o dotychczasowym zastępcy burmistrza, Karolu Królu...

#kroljestnagi I INNE BLAGI

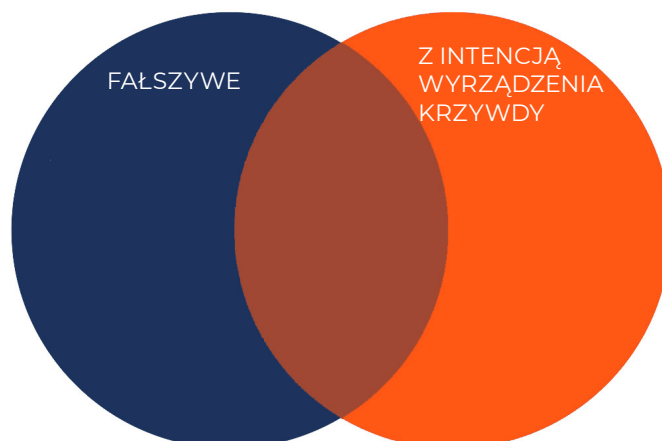
O ROZPOZNAWANIU FAKE NEWSÓW KARTA PRACY NR 2

W sztabie wyborczym Karola Króla trwają intensywne przygotowania do zbliżającej się wielkimi krokami telewizyjnej debaty kandydatów na burmistrza. Doradcy polityka chcą mieć pewność, że na wizji ich kandydat zdoła odeprzeć wszelkie zarzuty oponentów. Wytężony wysiłek sztabu jest uzasadniony – w ostatnich tygodniach media wielokrotnie publikowały artykuły na temat K. Króla. Cześć z nich ukazywała kandydata w negatywnym świetle, inne zaś były po prostu nieprawdziwe. Zdecyduj, do której kategorii należą poniższe treści. Pozwoli to pozostałym pracownikom sztabu opracować odpowiednie strategie komunikacyjne.

1. Na dwa tygodnie przed debatą telewizyjną, jednym z najważniejszych wydarzeń kampanii samorządowej, na Twitterze pojawiły się setki podobnych tweetów opatrzonych hashtagiem #kroljestnagi. Sugerowały, iż K. Król w młodości kilkakrotnie dokonał aktu ekshibicjonizmu (w rzeczywistości wypoczywał na plaży dla nudystów). Sztab wyborczy po dwóch dniach od opublikowania pierwszych tweetów ustalił, że za rozpowszechnianiem fałszywych informacji stała sieć trolli.

2. W trakcie kampanii przypadkowy przechodzień zauważył, jak K. Król wchodzi do jednej z prywatnych placówek medycznych. Zrobił kandydatowi zdjęcie smartfonem, po czym opublikował je w sieci i opatrzył następującym komentarzem: *“Król zarzeka się, że korzysta wyłącznie z publicznej służby zdrowia. No to patrzcie”*. Post został udostępniony przez kilkaset osób. W rzeczywistości kandydat na burmistrza odwiedzał w klinice spodziewającą się dziecka siostrę.

3. W ostatnim numerze tygodnika “U nas” lokalny dziennikarz upublicznił sms-ową konwersację K. Króla z bliskim współpracownikiem ze sztabu wyborczego. W wiadomościach, których autentyczność została potwierdzona, kandydat przyznaje, że w przeszłości zmagał się z chorobą alkoholową. Ponieważ od publikacji minęło zaledwie kilka godzin, K. Król nie miał możliwości odnieść się do treści artykułu. Sztabowcy przewidują, że temat alkoholizmu zostanie podniesiony przez oponentów podczas debaty telewizyjnej.

#kroljestnagi I INNE BLAGI

O ROZPOZNAWANIU FAKE NEWSÓW KARTA PRACY NR 3

W następstwie błędów popełnionych przez K. Króla podczas debaty telewizyjnej, notowania kandydata drastycznie spadły. Ponieważ do wyborów zostało już tylko kilka dni, sztab wyborczy podjął decyzję o zmianie strategii. Zamiast wzmacniać pozytywny wizerunek K. Króla, eksperci postanowili przejść do ofensywy. Wybrali trzy prawdziwe informacje na temat kontrkandydatki, Pauliny Osłanki, i zlecieli Wam stworzenie na ich podstawie jednej informacji fałszywej oraz dwóch manipulacji. Pozostając w dotychczasowych grupach, zrealizujcie powierzone Wam zadanie. Pamiętajcie, że fake newsy mogą przybrać różną postać.

1. Odpowiedź P. Osłanki na pytanie o system szkolnictwa zadane przez dziennikarkę podczas debaty telewizyjnej: *Wiele szkół z naszego miasta znalazło się w rankingu najlepszych placówek w kraju. I nie chodzi tylko o licea, które zawsze słynęły z jakości nauczania. Mówię też o technikach i szkołach zawodowych, teraz branżowych, które poprzednia władza chciała zamykać. To dzięki decyzjom podejmowanym przez członków naszej partii te szkoły w końcu zaczęły sobie radzić. Uczniowie mają wyniki o 30-40 procent wyższe niż 5 lat temu! Więc jeśli pyta mnie pani o propozycje zmian, to ja mówię: kontynuujemy dotychczasowe działania!*

2. Fragment artykułu poświęconego P. Osłance, opublikowanego na łamach miesięcznika "Polityczki" w sierpniu tego roku, tj. na 2 miesiące przed wyborami: *W wyborach samorządowych kandyduje na burmistrza Fejkowa, choć powszechnie wiadomo, że marzą jej się rzędy w oddalonym o kilkadziesiąt kilometrów Bzdetowie. To w nim się urodziła, w nim rozpoczynała swoją karierę. Paradoksalnie, przyczyną politycznego zesłania Osłanki jest osoba, która od samego początku ją wspierała. Lider ugrupowania w regionie, Bartosz Róg, wielokrotnie powtarzał, że tylko ona ma realne szanse w starciu z K. Królem.*

3.

Kandydatka na burmistrza Fejkowa, P. Osłanka, podczas otwarcia Centrum Rzeczywistości Wirtualnej, styczeń 2017

Zadanie 4 – opcjonalne

Burza mózgow. Nauczyciel wprowadza uczniów w nową rolę. Po trzech zadaniach, w których byli członkami sztabu wyborczego, staną się wyborcami. Nauczyciel informuje, że wyborcy nie zawsze mają możliwości, umiejętności i czas pozwalające na weryfikację informacji. Często ograniczają się do pobieżnego zapoznania się z informacją, zakładając dobrą wiarę autora. Jako przykład można podać badania naukowe, zgodnie z którymi ponad połowa użytkowników Twittera udostępniała artykuły po przeczytaniu jedynie tytułu (<https://hal.inria.fr/hal-01281190>; a majority of URLs (50–70%) are not clicked, and primarily URLs always generate overall more receptions than they generate clicks).

Nauczyciel prezentuje **dwie listy** (na kolejnej stronie) tytułów artykułów prasowych lub internetowych. Zawierają one prawdziwe i fałszywe informacje dotyczące programu wyborczego i życia osobistego dwóch kandydatów w wyborach samorządowych.

Uczniowie nie wiedzą, które nagłówki zawierają informacje prawdziwe, a które nie. Nauczyciel powinien dać uczniom przynajmniej minutę na zapoznanie się z tytułami i dokonanie ich oceny.

Następnie nauczyciel prowadzi z klasą otwartą dyskusję krążącą wokół trzech kolejno zadanych przez niego pytań:

1. Którego z kandydatów byś wybrał/-a?
2. Której informacji ufasz bardziej, a której mniej?
3. Jakie działania podjąłbyś/podjęłabyś przed dokonaniem wyboru kandydata?

Dyskusja może doprowadzić m.in. do następujący wniosków:

Nie wybiorę żadnego kandydata, bo nie jestem w stanie odróżnić prawdy od fałszu. Fake newsy niszczą demokrację przez zwiększanie niepewności.

Często przyjmujemy za prawdziwe informacje, które są zgodne z naszym światopoglądem. Bardziej uwierzmy w informacje wspierające naszego kandydata i atakujące przeciwnika. Fake newsy wykorzystują to zjawisko. Trzeba na to bardzo uważać i zawsze weryfikować informacje.

Należy zawsze korzystać ze sprawdzonych źródeł informacji i uważnie analizować przekazy medialne, jeśli chce się uzyskać informacje prawdziwe i na ich podstawie podjąć słuszną decyzję. Jeśli sami nie mamy na to czasu, mogą zrobić to za nas organizacje fact-checkingowe.

Zadanie powinno sprowokować do przemyśleń etycznych i praktycznych. Na zakończenie można pokazać, które tytuły zawierały prawdę, które fałsz, a które manipulacje (szybko, np. poprzez zmianę slajdu z “czystej” listy na listę z tytułami oznaczonymi odpowiednimi kolorami) i porównać z typami, które padły podczas dyskusji.

Lista 1

WYBORY PREZYDENCKIE - najnowsze informacje o kandydatach	
Adam Zimczyk	Ewelina Cieplińska
<ul style="list-style-type: none"> • SZOK! Zimczyk nie jest Polakiem! • Zimczyk proponuje: za tonę czereśni - sztabka złota • Program Zimczyka jak program Hitlera • Zimczyk pobił żonę? [ZOBACZ WIĘCEJ] • Adam Zimczyk dynamicznie! 1000 złotych do każdej emerytury! • Zimczyk a Rosja - niebezpieczne kontakty • „Najlepszy student na roku” - wspomnienia o Adamie Zimczyku • Kiedyś zdobył biegun, dziś zdobywa Polskę • Dla dzieci talony na... wódkę?! Dziwne pomysły kandydata na prezydenta • „Z USA trzeba się po prostu dogadać” - polityka zagraniczna według Zimczyka 	<ul style="list-style-type: none"> • Cieplińska UKRADŁA 50 000 swojej matce • Kandydatka twardsza niż Zimczyk- chce wojny z Chinami! • Chce rządzić Polską, a nie umie wychować własnej córki! [ZOBACZ ZDJĘCIA] • Otwarty Pałac - Cieplińska chce więcej konsultacji społecznych • Cieplińska o przestępczej przeszłości - „Tak, byłam złym człowiekiem” • Nadchodzi rewolucja! Cieplińska zlikwiduje emerytury! • „Kocham ją nad życie i Polacy też ją pokochają” - wywiad z mężem E. Cieplińskiej • Cieplińska w młodości była... tancerką! • E. Cieplińska TO FACET (albo jaszczurka) • NAPLULĄ MU DO TORTU!!!

Lista 2

WYBORY PREZYDENCKIE - najnowsze informacje o kandydatach	
Adam Zimczyk	Ewelina Cieplińska
<ul style="list-style-type: none"> • SZOK! Zimczyk nie jest Polakiem! • Zimczyk proponuje: za tonę czereśni - sztabka złota • Program Zimczyka jak program Hitlera • Zimczyk pobił żonę? [ZOBACZ WIĘCEJ] • Adam Zimczyk dynamicznie! 1000 złotych do każdej emerytury! • Zimczyk a Rosja - niebezpieczne kontakty • „Najlepszy student na roku” - wspomnienia o Adamie Zimczyku • Kiedyś zdobył biegun, dziś zdobywa Polskę • Dla dzieci talony na... wódkę?! Dziwne pomysły kandydata na prezydenta • „Z USA trzeba się po prostu dogadać” - polityka zagraniczna według Zimczyka 	<ul style="list-style-type: none"> • Cieplińska UKRADŁA 50 000 swojej matce • Kandydatka twardsza niż Zimczyk- chce wojny z Chinami! • Chce rządzić Polską, a nie umie wychować własnej córki! [ZOBACZ ZDJĘCIA] • Otwarty Pałac - Cieplińska chce więcej konsultacji społecznych • Cieplińska o przestępczej przeszłości - „Tak, byłam złym człowiekiem” • Nadchodzi rewolucja! Cieplińska zlikwiduje emerytury! • „Kocham ją nad życie i Polacy też ją pokochają” - wywiad z mężem E. Cieplińskiej • Cieplińska w młodości była... tancerką! • E. Cieplińska TO FACET (albo jaszczurka) • NAPLULĄ MU DO TORTU!!!

Słowniczek

clickbait

nagłówek (tytuł), w którym umyślnie pominięto ważne informacje, by zmusić czytelnika do kliknięcia i przeczytania całego artykułu; często nacechowany emocjonalnie lub wprowadzający w błąd

deepfake

fałszywe treści stworzone przy wykorzystaniu technologii uczenia maszynowego (ang. machine learning), która pozwala m.in. na połączenie istniejących plików wideo z nowym nagraniem w taki sposób, by osoba z pierwszego filmu wypowiadała słowa osoby z drugiego filmu

fact-checking

kilkusetapowa metoda weryfikacji informacji, polegająca na sprawdzeniu, czy wszystkie stwierdzenia zawarte w pracy pisemnej, artykule informacyjnym lub przemówieniu są zgodne z prawdą

fake news

fałszywa informacja upubliczniona w sieci lub za pośrednictwem innych mediów, stworzona dla realizacji konkretnego celu, np. ośmieszenia kogoś, wpływu na decyzje wyborców czy osiągnięcia korzyści finansowych

hashtagi

słowa lub frazy poprzedzone symbolem #, które umożliwiają otagowanie danej treści (np. zdjęcia lub posta) w mediach społecznościowych

trolling

działania polegające na publikowaniu w sieci obraźliwych bądź podburzających treści w celu sprowokowania innych użytkowników lub zakłócenia konwersacji

tweet

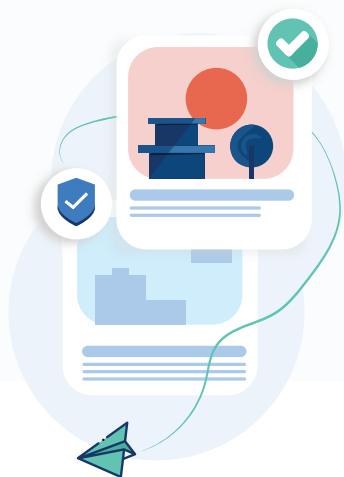
krótka wiadomość publikowana przez użytkowników portalu społecznościowego Twitter; składa się z maksymalnie 280 znaków

Twitter

jeden z najpopularniejszych portali społecznościowych; umożliwia jego użytkownikom komunikację za pośrednictwem krótkich wiadomości (tzw. tweetów)

Zostań mistrzem weryfikacji

Zarejestruj się na platformie Akademii Fact-Checkingu

Sprawdź, jak radzisz sobie z krytyczną analizą przekazów medialnych i weryfikowaniem informacji. Zdobywaj wiedzę i rozwijaj swoje umiejętności, dzięki kursom przygotowanym przez ekspertów Demagoga!

Zbieraj kolejne odznaki i zachęć swoich uczniów, by poszli Twoim śladem. Kto jako pierwszy zdobędzie tytuł pogromcy mitów?

mistrz weryfikacji

obykany fact-troter

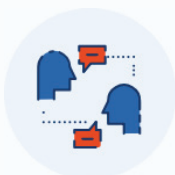
pogromca mitów

Z nową platformą e-learningową Akademii Fact-Checkingu o wiele szybciej zainteresujesz uczniów problematyką fake news i wiarygodnych źródeł informacji. Możesz skorzystać z 4 unikatowych kursów.

Fałszywe informacje

Narzędzia weryfikacji

Wiarygodne źródła

Fact-checking

Chcesz wiedzieć więcej?

Zaglądaj regularnie do sekcji Poradnik i obserwuj nasze działania w mediach społecznościowych!

AKADEMIA FACT-CHECKINGU

KRYTYCZNY UMYSŁ TO KLUCZOWE NARZĘDZIE

w każdym czasie, jednak szczególnie
ważne w okresie masowej dezinformacji

Fot. Dawid Linkowski CC BY-NC-SA 3.0

Spotkaj się z nami

Akademia Fact-Checkingu to projekt edukacyjny skierowany do uczniów, studentów i nauczycieli. Docieramy do szkół w całej Polsce, by dzielić się wskazówkami, jak bronić się przed fake newsami i innymi formami manipulacji w Internecie.

Naucz się odróżniać prawdę od fałszu

W oparciu o konkretne przykłady pokazujemy, w jaki sposób rozpoznać fałszywą informację. Pod lupę bierzemy nie tylko artykuły, ale również zdjęcia i filmiki, których weryfikacja stanowi dużo większe wyzwanie.

Nie daj się wkrećić

Wyjaśniamy, czym jest fact-checking – narzędzie, dzięki któremu analitycy Demagoga weryfikują wypowiedzi polityków. Opowiadamy o swoich doświadczeniach i omawiamy najciekawsze przypadki.